

REFORMÁTUS EGYHÁZI KÖNYVTÁR

Új folyam • 8

Sorozatszerkesztő
BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN

Kálvin János

AZ ELSŐ
KORINTHUSI LEVÉL
magyarázata

Kiadja
A Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója
Budapest, 2015

1. *Ami pedig a bálványáldozati húst¹ illeti, tudjuk, hogy mindnyájunknak van ismerete. Az ismeret felfuvalkodottá tesz, a szeretet azonban épít. 2. Ha pedig valaki azt hiszi, hogy ismer valamit, az még semmit sem ismer úgy, ahogyan ismernie kell. 3. De ha valaki szereti Istent, azt ismeri Isten. 4. Ami tehát a bálványáldozati hús elfogyasztását illeti, tudjuk, hogy a bálvány semmi a világon,² és hogy nincs más Isten, csak amaz egy. 5. Mert ha vannak is úgynevezett istenek, akár a mennyben, akár a földön, mint ahogyan sok isten és sok úr van, 6. nekünk mégis egy Istenünk van, az Atya, akitől van minden, és mi is őbenne, és egy Úr, a Jézus Krisztus, aki által van minden, és mi is általa. 7. De nem mindenkiben van meg ez az ismeret. Mert egyesek mindmáig azzal a tudattal³ vannak a bálványok felől, hogy ekképpen bálványáldozati húst fogyasztanak, és mivel lelkiismeretük gyenge, beszennyeződik.*

Most egy másik kérdésre tér rá, amit ugyan a hatodik részben valamennyire érintett már, de nem fejtett ki. Ott ugyanis a korinthusiak kapzsiságáról szólván, azzal a mondattal zárta állásfoglalását, hogy sem nyereszkedők, sem rablók, sem paráznak stb. nem öröklük Isten országát, majd áttért a keresztyén szabadságra: mindent szabad nekem.⁴ Ennek kapcsán a paráznaságról, azután a házasságról szólt. Most tehát csak azt folytatja, amit ott a közömbös dolgok kapcsán épp csak érintett, vagyis: hogyan kell a szabadságot korlátok között tartani a közömbös dolgok tekintetében. Közömbös dolgoknak azokat nevezem, amelyek önmagukban sem nem jók, sem nem rosszak, hanem közömbösek,⁵ és amelyeket Isten a hatalmunk alá vetett. Ám ezekkel élve mértéket kell tartanunk, hogy nyilvánvaló legyen a különbség a szabadság és a szabadosság között. Kezdetül azt a vétket választja ki, mely az összes közül messze kiemelkedik, és amellyel súlyosan

¹περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων – Kálvin: *quae idolis immolantur*; Vulgata: *quae idolis sacrificantur*.

²οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ – *idolum nihil est in mundo*; lásd magyarázatánál.

³τῆ συννηθεία – Vulgata, Kálvin: *conscientia*; lásd magyarázatánál.

⁴Vö. 6,9.12.

⁵Indifferens.

vétkeztek a korinthusiak: részt vettek azokon az ünnepi lakomákon, amelyeket a bálványimádók rendeztek isteneik tiszteletére, és velük együtt ettek az istenségek számára feláldozott ételekből. Miután ebből nagy botránkozás támadt, az apostol rámutat, hogy súlyosan visszaéltek az Úrtól kapott szabadságukkal.

1. *Ami a bálványáldozati húst illeti.* Meghagyással⁶ kezdi: ezután is szívesen megad és elismer mindent, amit maguknak kérnek, illetve kikérnek maguknak. Mintha ezt mondaná: látom, mire hivatkoztok! A keresztyén szabadsággal hivalkodva azzal érveltek, hogy ismeretek van, így egyikőtök sem esik abba a nagy hibába, hogy ne tudná: csak egy Isten van. Elismerem, ez teljességgel igaz; de mit használ az ismeret, ha kárára van testvéreiteknek? Tehát úgy fogadja el, amire hivatkoznak, hogy közben rámutat: mentegetőzésük üres, és semmit sem ér.

Az ismeret felfuvalkodottá tesz. A következményekből mutatja meg, hogy mennyire meddő ismerettel dicsekedni akkor, ha távol van a szeretet. Mintha ezt mondaná: mit ér az olyan ismeret, amely felfuvalkodottá és kevélyé tesz, a szeretet sajátja pedig az, hogy épít? Ezt a lókust, amely rövidsége miatt a többieknél kissé homályosabb, így lehet könnyen megérteni: amiben nincs szeretet, bármilyen legyen is az, Isten előtt semmi, sőt, Isten megveti azt, kiváltképpen, ha ellenkezik a szeretettel. Márpedig az az ismeret, ó, korinthusiak, amellyel ti dicsekedtek, teljességgel ellenkezik a szeretettel, mert gőgössé teszi az embereket, és arra indítja őket, hogy megvessék testvéreiket; holott a szeretetnek gondja van a testvérekre, és minket is építésükre ösztökél. Átkozott tehát az az ismeret, amely felfuvalkodottá teszi az embereket, és nem az építés indulata kormányozza. Mindazáltal Pál nem a tudást akarja hibáztatni, csupán azért, mert a képzetebbek gyakran tetszelegnek vele, és másokat megvetve öncsodálatba esnek; s nem is úgy érti ezt, hogy a tudás természetszerűen szülne önteltséget; egyszerűen csak arra akart rámutatni, hogy mit eredményez az emberben az ismeret, ha nincs mellette istenfélelem és felebaráti szeretet. A hitetlenek ugyanis Isten minden ajándékával visszaélnak, hogy azokkal is önmagukat hizlalják. Így a gazdagság, a tisztelet, a méltóság, a nemesség, a szépség és egyebek felfuvalkodottá tesznek; az ezekbe vetett fonák bizodalom elvakítja és gyakran elkapatja az embereket. Még sincs ez mindig így, hiszen sok olyan embert látunk, aki gazdag is, szép termetű is, tisztelettel is ékeskedik, méltósággal is fel van ruházva, nemes is, és mégis szerény, és nem fertőzte meg őt

⁶Concessio.

semmiféle büszkeség. De ha meg is esik ez,⁷ akkor sem helytálló Isten nyilvánvaló ajándékait gyalázní, mert ez először is méltánytalan és értelmetlen, másodsor pedig ártalmatlan dolgokra áttéve a vétket, magukat az embereket mentjük fel, holott éppenséggel ők a vétkesek. Ez voltaképpen ezt jelentené: ha a gazdagság természete teszi felfuvalkodottá az embereket, akkor a gazdag embert, ha felfuvalkodik, nem lehet hibáztatni, mert a rossz a gazdagságból származik. Így kell hát Pál szavát érteni: az ismeret önmagában jó, de miután egyetlen lehetséges fundamentuma a kegyesség, a hitetlen emberben hiábavalóvá és üressé válik. Mivel az ismeret igazi fűszere a szeretet, ha ezt elsikkasztjuk, ízetlen lesz. És valóban, ahol nincs meg Isten komoly ismerete, mely alázatosakká tesz minket, és megtanítja, hogy testvéreinknek hasznára kell lennünk, ott az ismeret üres látszata nagyobb, mint maga az ismeret, még azok esetén is, akiket a legképzettebbeknek tartunk. Ezért az ismeretet semmivel sem kell jobban hibáztatni, mint a kardot, amely örült ember kezébe kerül. Pál ezt itt néhány fanatikus miatt mondta, akik tébolyultan megkiabáltak minden tanítást és szabad művészetet,⁸ mintha ezek csak arra lennének jók, hogy az emberek felfuvalkodjanak, és nem lennének a leghasznosabb eszközei a kegyességnek is, és a keresztyén közösség életének is. Ők maguk aztán, akik e tudományokat ennyire ócsárolják, olyan nagy garral szoktak fellépni, hogy valóban igazolják a régi mondást: nincs önhittebb a tanulatlannál.

2. *Ha pedig valaki azt hiszi.* Azok képzelik magukról, hogy tudnak valamit, akik az ismeret látszatával tetszelegve, magasról lenéznek a többiekre. Mert itt Pál nem az ismeretet ítéli el, hanem a nagyvágyást és a fennhéjázást, amit a tudomány látszata kelt az istentelen emberekben. Viszont azt sem akarja, hogy kétkedők legyünk, örökösen habozva és kétségek közt ingadozva; és nem javallja a család alszerénységet sem, mintha jó dolog lenne azt állítani, hogy azt sem tudjuk, amit tudunk. Aki tehát azt a látszatot kelti, hogy tud valamit, vagyis az ismeret látszatával kérkedik, hogy magát mások elé helyezze és tetszelegjen magának, az még azt sem tudja, amit tudnia kellene. Az igaz tudomány kezdete Isten ismerete, amely bennünk alázatot és engedelmességet szül, sőt, amely inkább teljességgel lesújt, mint felemel. Ahol azonban gőg van, ott nem tudnak Istenről semmit. Gyönyörű ige ez, bárcsak mindenki jól eszébe vésné, hogy igazán bartsa a tudás szabályát.

⁷Ti. a felfuvalkodottság.

⁸Artes liberales – tkp. tudományok.

3. *De ha valaki szereti Istent.* Ezzel a következtetéssel mutatja meg, hogy mi válik a leginkább dicséretére a keresztyéneknek; az mondja, hogy az ismeret és a többi ajándék csak akkor méltó valóban a dicséretre, ha szeretjük Istent. Mert ha ez így történik, a felebarátunkat is szeretjük. Ily módon minden cselekedetünkben kellő mértékletet tartunk, és ezért Isten elfogadja azokat. Tehát a következményekből bizonyítja, hogy csak akkor dicséretes bármely tudomány, ha áthatja az Isten szeretete, mert egyedül a szeretet igazolja az értékét bármiféle ajándéknak, ami bennünk van, ahogyan a második Korinthusi levélben is írja: *aki Krisztusban van, új teremtés az* (2Kor 5,17); ez azt jelenti, hogy az újjászületés Lelke nélkül egyáltalán semminek sincs értéke, bármi legyen is az. Az, hogy *Isten ismer*, annyit jelent, hogy értékesek vagyunk, vagy gyermekei közé számláltatunk. Ezért minden fennhéjázót kitöröl az élet könyvéből és az istenfélők lajstromából.⁹

4. *Tehát ami a bálványáldozati hús elfogyasztását illeti.* Most visszatér a kiinduló mondatra, és bővebben szól a korinthusiak által felhozott ürügyről. Minthogy ugyanis minden rossz abból a gyökérből sarjadt, hogy önteltek voltak, másokat pedig megvetettek, előbb általában ítélte el a kevélykedő ismeretet, melynek nem a szeretet a fundamentuma; most viszont részletesen mondja el, hogy voltaképpen milyen ismerettel kérkedtek; ez pedig a következő: a bálvány az emberi agy üres képzelménye, ennél fogva semmire se kell tartani, s ennél fogva a bálvány nevében végzett áldozás ostoba képzelgés és jelentéktelen dolog. Így a keresztyén embert nem fertőzi meg, hiszen bálványimádás nélkül eszik a bálványáldozati húsból.¹⁰ Ez hát mentegetőzésük lényege, amit Pál nem utasít vissza hamis érvként, mert fontos tanítást tartalmaz; csakhogy visszaéltek vele a szeretet rovására. Ami a szavakat illeti, Erasmus itt ezt olvassa: nincs bálvány.¹¹ Én inkább így: a bálvány semmi, ahogyan a Vulgata is fordítja. Az érvem pedig ez: azért semmi a bálvány, mert egy Isten van. Ez ugyanis a helyes következtetés: ha nincs más istenség a mi Istenünkön kívül, akkor a bálvány üres ábránd és merő hiábavalóság. Amikor ezt mondja: *és nincs más Isten, csak amaz egy*, a kötőszót („és”) okhatározónak veszem, „mert” értelemben. Azért semmi a bálvány, mert mindig arról kell megítélni, amire készült. Márpedig avégett készült, hogy megjelenítse Istent, sőt, hogy a hamis isteneket jelenítse meg, hiszen az egy Isten láthatatlan és felfoghatatlan. Az érvelést is figyeljük meg alaposan: a

⁹Vö. Fil 4,3.

¹⁰*Idolothytis* – Kálvin latinra átvéve hozza a görög ειδωλόθυτος szót.

¹¹Vulgata: *quoniam nihil est idolum in mundo. Erasmus* (Annot. ad loc.): *potest legi, quod nullum est, sicut nihil esse idolum, non addidit: in mundo. Melius autem certisset, hoc: quod.*

bálvány semmi, mert csak egy Isten van, ha pedig Isten láthatatlan, akkor nem lehet őt látható jellel megjeleníteni, hogy abban imádják őt. Tehát akár az igaz Isten, akár a hamis istenek kiábrázolására készítünk bálványt, ez mindkét esetben romlott koholmány. Habakuk ezért nevezi a bálványokat *hazugságok tanítójának* (Hab 2,18), mert Isten alakját vagy képét magukon hordva hazudnak, és hamis címen megcsalják az embereket. Az *ouðév* szó tehát nem létezésre, hanem minőségre vonatkozik, hiszen a bálvány eleve mindig valamilyen anyagból készül – vagy ezüstből, vagy fából, vagy kőből –, de miután Isten nem akarta, hogy őt ily módon jelenítsék meg, a bálvány jelentőségére vagy hasznára vonatkozik az, hogy hiábavaló vagy *semmi*.

5. *Mert ha vannak is úgynevezett istenek.* Nevük van – mondja –, de valójában nincsenek. Itt ezt mondja: *úgynevezett*,¹² ami azt jelenti: emberi vélekedés alapján tisztelni. Továbbá általános felosztást is alkalmaz; azt mondja: *akár a mennyben, akár a földön*. Az égi istenek voltaképpen a mennyei seregek, ahogyan a Szentírás nevezi a Napot, a Holdat és a többi csillagot. Hogy azonban ezek mennyire távol vannak attól, hogy istenek legyenek, azt Mózes abból bizonyítja, hogy ezek a mi hasznunkra alkotott teremtmények. A Nap szolgálónk, a Hold szolgálólányunk. Micsoda képtelenség isteneknek kijáró tiszteletben részesíteni őket! Földi isteneknek – megítélésem szerint – sajátosságosan azokat a férfiakat és nőket nevezték, akik számára vallásos tiszteletet rendeltek el. Plinius ugyanis azt mondja, hogy akik az emberek közül kimagasló érdemeket szereztek, azoknak az emléket vallásos tisztelettel szentelték meg, hogy istenekként imádhassák őket: Jupiter, Mars, Saturnus, Mercurius, Apollo mind halandó emberek voltak, de haláluk után az istenek közé sorolták őket. Az újabbak pedig Herkules, Romulus és végül Caesar; mintha bizony emberi döntés nyomán istenné lehetnének olyanok, akik sem életet, sem halhatatlanságot nem tudtak adni önmaguknak.¹³ De másféle földi istenségeket is létrehozta, akár barmokból, akár vadállatokból, ilyenek például az egyiptomiaknál az ökör, a kígyó, a macska, a hagyma, a fokhagyma, vagy a rómaiaknál Terminus köve vagy Vesta köve.¹⁴ Ezeknek csak a nevük isten; s Pál nem akar időt vesztegetni az efféle megistenítésekkel.

6. *Nekünk mégis egy Istenünk van.* Noha Pál ezeket megelőzősül¹⁵ mondta, mégis úgy idézi fel a korinthusiak mentegetőzését, hogy ugyanakkor tanítson is. Ugyanis éppen azzal igazolja, hogy csak

¹² *ἄγνοια νοῦ ὁμοίου.*

¹³ Vö. Plinius, *Gaius Secundus, Naturalis Historia*.

¹⁴ Vö. *Livius, Ab urbe condita*, 1.10; 5.54.

¹⁵ *Anticipatio* – retorikában: lehetséges ellenvetések megelőlegezett elhárítása.

egyetlen Isten van, ami a leginkább sajátja Istennek; ha valaminek másból van az eredete, az nem örök, tehát nem Isten. Egytől ered minden, tehát egyedül ő az Isten. Fordítva: végső soron az igaz Isten az, aki mindennek életet ad, és tőle árad minden, mintegy legfőbb forrásból; ám egy az, akitől minden származik, tehát egy Isten van. Amikor hozzáteszi, hogy *mi is εἰς αὐτὸν* vagyunk, ez alatt azt érti, hogy mi Istenben létezők, mert egykor tőle teremtettünk. De a határozószó másképp is hangozhat; mert ahogyan tőle nyertük eredetünket, úgy őbenne kell megtalálnunk életünk végső célját is; ez az értelme a Róm 11,36-nak is.¹⁶ Itt mégis *ἐν αὐτῷ* áll, ez azonban bevett fordulat az apostoloknál. Az értelme tehát ez: mivel egykor Isten alkotott minket, az ő ereje őriz meg minket e mostani állapotunkban is. S hogy ez az értelme, látható abból is, amit rögtön utána Krisztusról állít, mondván, hogy általa vagyunk. Az apostol ugyanis közös munkát akar tulajdonítani az Atyának és a Fiúnak, ám személyeikre illő megkülönböztetéssel. Tehát azt mondja, hogy mi az Atyában létezők, de a Fiú által. Igen, az Atya minden létezőnek fundamentuma, de miután a Fiú által egyesülünk vele, őáltala árasztja át ránk a lét erejét.

Egy Úr. Ezeket Krisztusról jelenti ki, mégpedig az Atyával való kapcsolatát tekintetbe véve. Mert ami Istené, az mind valóban illik Krisztusra, amennyiben nem említjük az isteni személyeket. Mint-hogy azonban az apostol itt egymás mellé helyezi az Atya személyét és a Fiú személyét, okkal különbözteti meg a tulajdonságaikat. Isten *ἴα* pedig, miután testben megjelent, az Atyától megkapott minden hatalmat és erőt, hogy egyedül uralkodjék mennyen és földön; tehát az Atya az ő keze által gyakorolja hatalmát. Ezért nevezzük őt egyedüli Urunknak. Mindamellet az, hogy egyedül ő kapta meg a hatalmat, nem azt jelenti, hogy megszűntek volna világi rendek, államok, kormányzatok.¹⁷ Pál itt a lelki hatalomról beszél, a világi hatalmak viszont politikaiak.¹⁸ Ezért amikor az imént kijelentette, hogy *sok úr van*,¹⁹ nem a királyokra, s nem is a kiemelkedő méltóságú és rangú emberekre utalt, hanem a bálványokra és a démonokra, akiknek az ostoba emberek kiválóságot és hatalmat tulajdonítanak. Az tehát, hogy a mi vallásunk egyetlen Urat ismer el, nem akadálya annak, hogy a politikai közösségnek több ura is legyen, akik ennek az egyetlen Urnak tartoznak tisztelettel és hódolattal.

¹⁶ Róm 11,36: *οὐκ ἔστι αὐτῷ καὶ δὲ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.*

¹⁷ Francia változattal kiegyezésülve: *Les degrez, estats, et gouvernemens du monde.*

¹⁸ Vö. *Inst.* 3.19.15–16; 4.20.1–2.

¹⁹ Vö. 5. vers.

7. *De nem mindenkiben van meg ez az ismeret.* Egyetlen szóval megcáfolja mindazt, amit eddig a nevükben felhozott: nem elég, ha tudják, hogy helyes, amit tesznek, a felebarátra is tekintettel kell lenni. Amikor korábban kijelentette: *tudjuk, hogy mindnyájunknak van ismerete,*²⁰ akkor azokról beszélt, akiket megfeddett, mert visszaéltek a szabadsággal. Most pedig arra figyelmezteti őket, hogy sok gyenge és tudatlan is van körükben, akikhez alkalmazkodniuk kell. Mintha ezt mondaná: Isten előtt igen helyesen meg tudtok ítélni mindent, és ha egyedül csak ti lennétek a világon, szabad lenne akár a bálványáldozati húsból, akár bármilyen más eledelből ennetek. De legyetek tekintettel testvéreitekre, akiknek tartoztok is ezzel; nektek van ismeretetek, nekik nincs, ezért cselekedeteiteket nemcsak a magatok ismeretéhez, hanem az ók tudatlanságához is hozzá kell igazítanotok. Az apostolnak ez a válasza igen méltó arra, hogy megjegyezzük, mert mindenki arra hajlik a leginkább, hogy a saját hasznát tartsa szem előtt, a mások ügyét pedig mellőzze. Ezért szívesen megnyugszunk a saját ítéltünkben, és nem gondoljuk meg, hogy az emberek előtti viselkedésünk megítélése nemcsak a magunk lelkiismeretétől függ, hanem a testvéreinktől is.

Egyesek azzal a tudattal vannak a bálványok felől. Íme, ez is tudatlanság: egyfajta babonás vélekedés tartja hatalmában őket, mintha lenne egyáltalán valami ereje a bálványnak vagy az istentelen bálványáldozatnak. Pál egyáltalán nem a bálványimádókról beszél itt, akiknek semmi közük a tiszta valláshoz, hanem a tudatlanokról, akik még nincsenek kellőképpen megtanítva annak belátására, hogy a bálvány semmi, s így a bálvány nevében bemutatott áldozatnak sincs semmi jelentősége. Ők még úgy gondolták, hogy a bálvány valami, s ezért a bálvány nevében véghezvitt áldozás sem üres cselekmény. Következésképpen tisztátalan dolog elfogyasztani azt, amit korábban a bálványoknak ajánlottak fel áldozatul. Emiatt érezték úgy, hogy ha ilyenből esznek, megfertőzik magukat, és valamiképpen részesei lesznek a bálvány imádásának is. Pál ezért a botrányért feddi a korinthusiakat: az erőtlén testvéreket a saját példánkkal vesszük rá, hogy lelkiismeretük ellenére tegyenek valamit.

És lelkiismeretük. Isten azt akarja, hogy semmit se próbáljunk tenni vagy elérni, ami neki nem tetszik. Ami tehát kételkedő lelkiismeretből történik, épp az efféle kételkedés miatt vétkes Isten előtt. És ez az, amit a Róm 14,23-ban is mond: *ami pedig nem hibából van, bűn az.* Valóban úgy van tehát, ahogy mondani szokás: a gyehennának épít, aki a lelkiis-

²⁰Vö. I. vers.

meret ellen épít.²¹ Ahogyan ugyanis a jó cselekvése Isten félelméből és tiszta lelkiismeretből fakad, úgy másrésztől, nincs olyan látszatra jó cselekedet, amit be ne szennyezne a lélek gonosz indulata. Mert aki a lelkiismerete ellenére mer tenni valamit, az Istennek valamiféle megvetését vonja magára. Isten félelmének ugyanis az a bizonyítéka, hogy mindenben figyelembe vesszük akaratát. Megvetésére tehát akkor is számítani lehet, ha akár csak egyetlen ujjunkat mozdítjuk meg, holott bizonytalan, hogy tetszik-e ez neki. Az eledelek esetében mást is figyelembe kell venni, mert azokat számunkra egyedül csak az ige szenteli meg.²² Ha hiányzik az ige, csak a szenny marad; nem mintha tisztátalanok lennének Isten teremtményei, hanem mert az emberek tisztátalanul élnek velük. Egyszóval, ahogyan a hit által tisztul meg a szív, úgy hit nélkül semmi sem tiszta Isten előtt.

8. *Az étel pedig nem tesz minket kedvesekké Isten előtt; ha eszünk, nem leszünk gazdagabbak, ha nem eszünk, nem leszünk szegényebbek.* 9. *De vigyázzatok, hogy ez a ti lehetőségetek²³ ne legyen botrányozás a gyengéknek.* 10. *Ha valaki ugyanis meglát téged, akinek valamiféle ismerete volna, hogy a bálványáldozatok ünnepi ebédjén az asztalnál ülsz, a lelkiismerete, még erőtlén lévén, nemde felbátorodik,²⁴ hogy megegye a bálványáldozatot?* 11. *És a te ismereted miatt elvész a te erőtlén testvéred, akiért Krisztus meghalt?* 12. *Így vétkezvén a testvérek ellen, és megsebezvén erőtlén lelkiismeretüket, Krisztus ellen vétkeztek.* 13. *Azért ha az étel megbotránkoztatja az én testvéreimet, inkább soha sem eszem húst, hogysem testvéreimet megbotránkoztassam.*

8. *Az étel nem tesz minket kedvesekké.* Ez volt vagy lehetett a korinthusiak másik mentsége: Isten tisztelete nem az ételekben áll, ahogyan maga Pál is ezt tanítja a Római levélben (14,17): *Isten országa nem evés vagy ivás.* Pál ezt válaszolja: mindazáltal óvakodnunk kell, nehogy a mi lehetőségünk kárára legyen felebarátunknak. Ezzel hallgatólagosan elismeri, hogy Isten előtt nem számít, milyen ételleket fogyasztasz, mert lelkiismeret tekintetében szabad használatot enged, de a külső dolgok használatában való szabadság alá van rendelve a szeretetnek. Tehát a korinthusiak érve hibás volt, mert a részről következtettek az

²¹Kálvin a III. Ince pápának (1160–1216) tulajdonított mondásra utal: *quid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam.* Vö. Gratianus, Decr. 2.28.1; Lombardus, Sent. 4.39.6 ad Róm 14,23.

²²Vö. IIIm 4,5.

²³Ελευθερία – Vulgata: *licentia*; Kálvin: *facultas*. Lásd magyarázatánál.

²⁴ἰσχυροποιήσεται – *aedificabitur*. Lásd magyarázatánál.

egészre, holott a külső dolgok használatába bele van foglalva a szeretet szabálya. Biztos tehát, hogy az evés nem tesz kedvesekké Isten előtt, és ezt Pál is vallja, de azzal a kikötéssel, hogy a szeretetet, mivel azt Isten ajánlja, nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Ha eszünk, nem nyerünk semmit. Nem a gyomor megtöltéséről beszél (aki eszik, nyilván jobban megtömi a gyomrát, mint az, aki böjtöl), hanem azt érti alatta, hogy igazságunk egyáltalán nem lesz több vagy kevesebb, ha eszünk vagy nem eszünk. Egyébként nem akármilyen megtartóztatásról vagy akármilyen evésről beszél. Mert bár a mértéktelenség és a fényűzés eleve nem tetszik Istennek, a józanság és a mértéktartás viszont igen, mégis értsük meg, hogy Isten országa, amely lelki, nem az efféle külső dolgok megtartásában áll. Tehát ezeknek a közömbös dolgoknak önmagukban semmi értéke nincs Isten előtt. Bár a tételt csak feltételezve, mintegy ellenvetésül idézi másoktól,²⁵ mégis igaznak ismeri el, hiszen az ő tanítására megy vissza, amit korábban már érintettünk.

9. *Vigyázzatok, hogy ez a lehetőségetek.* A szabadságot érintetlenül hagyja; a vele való élést viszont úgy szabályozza, hogy ne legyen botránkozására az erőtlenekeknek.²⁶ És kifejezetten azt akarja, hogy tekintettel legyünk az erőtlenekekre, vagyis azokra, akik még nem erősödtek meg a kegyesség tudományában. Miután ezeket általában lenézik, az Úr azt akarja és azt parancsolja, hogy legyünk tekintettel rájuk. Eközben hallgatólagosan értésünkre adja, hogy ha erős gigászok akarnak zsarnoki módon megtörni szabadságunkat,²⁷ ne törődjünk csak velük; mert nem kell attól tartanunk, hogy esetleg megbotránkoztatjuk azokat, akiket ugyan nem vitt bűnbe erőtlenségük, ám kapva kapnak mindenben, amit megfeddhetnek. Hogy mit ért a *botránkozás* alatt, az mindjárt látni fogjuk.

10. *Mert ha valaki meglát téged.* Ebből világosabban meglátszik, hogy a korinthusiak milyen nagy szabadosságot engedtek meg maguknak, mert amikor a hitetlenek valamiféle szent asztalozást rendeztek a bálványoknak, nem haboztak csatlakozni, hogy velük együtt fogyasszák el az áldozatot. Pál most megmutatja, hogy miféle rossz származik ebből. Arra pedig, hogy a mondat első felét – akinek ismerete van – feltételes móddal fordítottam: *valamiféle ismereted volna*; illetve, hogy a második részben az *aki erőtlén* kifejezésbe beleékeltem a *még* szócskát; erre azért volt szükség, hogy Pál szándékát világosabbá tegyem. Meg-

²⁵ *Per anitlypophoran;* ἀνὸντιοφωρῶν – retorikában: előrebocsátott érvelés.

²⁶ Vö. Inst. 3.19.13.

²⁷ Vö. ad 1Kor 4,15.

engedéssel él,²⁸ mintha ezt mondaná: ám legyen, neked ugyan van ismereted, de aki téged lát, és éppenséggel semmiféle ismerete nincs, a te példádra felbátorodik, és ugyanazt cselekszi, holott felhatalmazás nélkül sosem tette volna meg azt a lépést. Most pedig, miután van kit utánoznia, úgy gondolja, hogy elegendő mentség maga az utánzás ténye, ámbár rossz lelkiismerettel cselekszik. Az *erőtlen* kifejezés itt tudatlanságot vagy lelkiismereti bizonytalanságot jelöl. Jól ismerem azok magyarázatát is, akik a botránkozást így értik: a tudatlanok úgy vélik, hogy mások példáját követve valamiféle vallási tiszteletet adnak Istennek; de ez a képzelgés idegen Pál értelmétől. Feddi ugyanis őket – mint mondtam²⁹ –, mert felbátorították a tudatlanokat, akik lelkiismeretük ellenére merészelik megtenni azt, amiről úgy gondolták, hogy számukra nincs megengedve. Az οἰκοδομηθήσεται igét itt megerősítés értelmében kell venni.³⁰ De bizony ingatag építmény az, amely nem az egészséges tanításon alapul.

11. *És elvész a testvéred.* Lásd, mennyire súlyos rossz az, amit az emberek általában nem is tartanak annyira súlyosnak: valamit kételkedő lelkiismerettel, vagy épp lelkiismereted ellenére teszel. Ám célunk, amely felé egész életünkben haladnunk kell, az Úr akarata. Ez tehát az egyik dolog, ami cselekedeteinket megrontja, ha olyasmire törekszünk, ami szent akaratába ütközik;³¹ ez pedig nemcsak a külső cselekedetekre érvényes, hanem a lélek gondolatára is, amikor olyasmit engedünk meg magunknak, ami ellenkezik a lelkiismerettel, még ha önmagában nem is rossz. Ne feledjük tehát, valahányszor a lelkiismeret ellen cselekszünk, pusztulásba rohanunk. Továbbá, azt a mondatot, hogy *lelkiismereted miatt elvész*, kérdőmondatként veszem, mintha ezt mondaná: vajon helyén való-e, hogy a te ismereted oka testvéred pusztulásának; avagy azért tudod-e, hogy mi a helyes, hogy mást elveszíts? Azért használja itt a *testvér* szót, hogy embertelen kevélységüket elítélje, ebben az értelemben: akit te megvetsz, az erőtlén ugyan, de testvér, hiszen őt gyermekévé fogadta Isten. Kegyetlen vagy tehát, ha nem törödsz a testvéreddel. De még ennél is hatalmasabb dolgot hoz fel: a tudatlanokat vagy az erőtlenekeket is megváltotta vérével Krisztus. Nincs ugyanis méltatlanabb annál, hogy míg Krisztus nem habozott meghalni, hogy az erőtlének el ne vesszenek, addig mi semmibe vesszük azoknak az üdvösségét, akiket ilyen nagy áron váltott

²⁸ *Concessio* – retorikában: az ellenfél állítása egy részének elismerése.

²⁹ Vö. ad 7. vers.

³⁰ Vö. Mal 3,15 a Septuaginta fordításában.

³¹ Kálvin szójegyzete a maga példányában: ha ellenére cselekszünk (*dum ab ea recidimus*). A francia változat figyelembevételével fordítottuk.

meg. Emlékezetes mondás ez, mert megtanít, hogy milyen sokra kell becsülnünk testvéreink üdvösségét, és nemcsak általában, hanem külön-külön is, miután külön-külön mindegyikükért kiömlött Krisztus vére.

12. *Amikor pedig a testvérek ellen így vétkeztek.* Mert ha Krisztus a véreivel fizetett minden egyes erőtlen lelkéért, akkor azok, akik a Krisztus által megváltott testvért egy parányi falatért újra halálba sodorják, csak azt bizonyítják, hogy semmit sem ér számukra Krisztus vére. Ez a megvetés tehát Krisztus nyílt meggyalázása. Arról már szóltam, hogyan sérül az erőtlen ember lelkiismerete,³² amikor felbátorodik a rosszra, vagyis merészen és elszántan törtet olyasmi után is, amit egyébként tilalmasnak tart önmagára nézve.³³

13. *Azért ha az étel botránkoztatja meg.* Hogy még szigorúbban feddje felfuvalkodott szabadosságukat, kijelenti: nemcsak egy lakomától kell távolmaradniuk, hogy testvérük meg ne botránkozzék, hanem egész életükben le kell mondaniuk a hús evéséről. S nem csupán megparancsolja, mit kell tenniük, hanem azt is kijelenti, hogy ő is így fog eljárni. Bár ez hiperbola,³⁴ hiszen alig történhet meg, hogy valaki egész életében megtartóztassa magát a húsevéstől – ha mindennapos közösségben marad a többi emberrel³⁵ –, mégis jelzi, hogy kész inkább egyáltalán nem élni a szabadságával, mintsem hogy megbotránkoztatja az erőtleneket. Szabadságunkkal ugyanis csak úgy élhetünk, ha igazodik a szeretet szabályához. Bárcsak jól megfontolnák ezt azok, akik mindent úgy fordítanak a maguk előnyére, hogy jogukból egy hajszálnyit sem engednek testvérük javára; és bárcsak azt is észrevennék itt, amit Pál a saját példájával ad elénk, és nem csak azt, amit tanít. Mennyivel fölöttünk áll, amikor nem vonakodik attól, hogy teljesen alárendelje magát a testvéreinek! Ki az közülünk, akire más feltételek volnának érvényesek? Aztán, bármennyire is nehéz életbe léptetni ezt a tanítást, az értelmét mégis könnyű lenne felfogni, ha egyesek ostoba vádakkal, mások gonosz rágalmakkal meg nem rontanák. Az egyik is, a másik is a *megbotránkozás* szó kapcsán téved. Mert a *megbotránkozás* kifejezést így veszik: kiváltani az emberek gyűlöletét vagy megütközését, vagy, ami csaknem ugyanaz, azt tenni, ami másoknak nem tetszik, vagy nem kedves. Ám a szövegösszefüggésből igen világosan kiderül, hogy ez itt nem más,

³²Vö. ad 7. vers.

³³Kálvin kézírásos szójegyzetével bővítve.

³⁴A retorikában: túlzás, felnagyítás.

³⁵A francia változat alapján: *S'il demeure en la conversation et communication avec les autres.*

mint rossz példával, mintegy torlással megakadályozni a testvért a helyes előmenetelben, vagy alkalmat adni neki az elbukásra. Pál tehát itt nem az emberek kedvező ítéletének megtartásáról beszél, hanem arról, hogy az erőtleneket fel kell karolni, nehogy elbukjanak, és bölcsen kell vezetni őket, nehogy letérjenek a helyes útról. Ám az előbbiek – mint mondtam – ostobák, az utóbbiak rosszindulatúak és szégyentelenekek is. Az ostobák szinte szinte semmiféle közömbös dolgot nem engednek meg a keresztyéneknek, nehogy megbotránkoztassák a babonáskodókat. Azt mondják: Pál itt mindent megtilt, amiből botránkozás származhat. Márpedig pénteken húst enni nem lehet botránkozás kockázata nélkül. Tehát tartózkodnunk kell tőle – mondják –, még hozzá nemcsak akkor, ha erőtlenekek vannak közöttünk, hanem kivétel nélkül mindig, ugyanis megtörténhet, hogy tudomást szereznek róla. Azt most mellőzöm, hogy fonákul értelmezik a *megbotránkoztatás* kifejezést, de már azért is badarságokat fecsegnek, mert nem veszik figyelembe, hogy Pál itt azok ellen lép fel, akik alkalmatlan pillanatban éltek az ismeretükkel az erőtlenek előtt, s ráadásul a tanításukkal sem törődtek. Ahol ugyanis volt már tanítás, ott további rendreutasításra nincs szükség. Aztán, Pál nem azt parancsolja meg nekünk – hacsak nincs fenyegető veszély –, hogy jósoljuk meg előre, vajon melyik cselekedetünkéből lesz botránkozás. Rátérek a másik csoportra, az álnikodemitákra,³⁶ akik ezen a címen igazodnak a hitetlenekhez, bálványimádó közösségre lépve velük; de nem érik be a maguk mentegetésével az elkövetett rossz miatt, hanem másokat is erre akarnának kényszeríteni. Fonák színlelésük cáfolására nincs világosabb mondás annál, amint itt Pál tanít, vagyis: Isten és az emberek ellen szörnyű gyalázatot követnek el mindazok, akik a saját példájukkal csábítják bálványimádásra az erőtlenekeket. Ők mégis arra hivatkozva védekeznek, hogy a tudatlanok szívében életben kell tartani a babonáságot, és meg kell nyitni számukra az utat a bálványimádáshoz, nehogy annak nyílt elítélésével megbotránkoztassuk őket. Nem is adom meg nekik ezért azt a tiszteletet, hogy szemtelenségük megcáfolásába fogjak, csak arra biztatom az olvasókat, hogy hasonlítsák össze Pál korát a mi korunkkal, és így döntsék el, hogy vajon a misékkal és egyéb utálatossággal szabad-e annyira megbotránkoztatni az erőtlenekeket?

³⁶A 16. század vallásüldözései idején az ún. nikodemiták azzal igyekeztek protestáns voltukat álcázni, hogy részt vettek a misén. Noha vallásos meggyőződésre hivatkoztak, Kálvin nagyon határozottan ellátta kétszínűségüket, és azt sürgette, hogy költözzenek protestáns vidékre. Vö. *Kalvin, Excuse à messieurs les Nicodemites* (1544); illetve ad In 250.

1. *Nem vagyok-e szabad? Nem vagyok-e apostol?¹ Vajon nem láttam-e a mi Urunk Jézus Krisztust? Vajon nem ti vagytok-e az én munkám az Úrban?*
 2. *Ha másoknak nem is vagyok apostol, de nektek az vagyok.* 3. *Ez az én védekezésem azokkal szemben, akik vizsgálatot folytatnak² ellenem.* 4. *Vajon nincs szabadságunk enni és inni?* 5. *Vajon nem szabad nekünk feleségünket nővériünként magunkkal vinnünk, akárcsak a többi apostolnak, az Úr testvéreinek és Kéfásnak?* 6. *Vajon csak nekem és Barnabásnak nincs jogunk³ ezt megtenni?* 7. *Kicsoda katonáskodott valaha is a saját költségén? Kicsoda ültetett szőlőt, és nem evett annak terméséből? Kicsoda legeltetett nyáját, és nem fogyasztotta a nyáj tejét?* 8. *És vajon emberek szerint mondom ezeket?* 9. *Vajon nem ugyanezt tanítja a törvény? Mert Mózes törvényében meg van írva: ne kösd be a nyomtató ökör száját.⁴ Vajon Isten nem viseli gondját az ökröknek?* 10. *Nemde ránk nézve mondta mindezeket? Bizony, érettünk íratott meg, mert reménységgel kell szántania annak, aki szánt, és aki csépel, annak a részesezés reménységével kell csépelnie.* 11. *Ha mi nektek lelki-eket vetünk, olyan nagy dolog, ha testi javaitokat aratjuk?* 12. *Ha másoknak joguk van ehhez nálatok, mennyivel inkább nekünk? De mi nem élünk ezzel a lehetőségünkkel,⁵ hanem eltűrünk mindent, hogy ne görbítsünk akadályt Krisztus evangéliuma elé.*

1. *Nem vagyok-e szabad?* Tényekkel erősíti meg, amit az imént mondott, hogy tudniillik inkább egész életében soha sem kószolja meg a húst, hogysem testvérét megbotránkoztassa; ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy semmivel sem követel meg tőlük többet, mint amit önmagára ró.⁶ És bizony, a természetes igazságosság is azt kívánja, hogy ha valaki másoknak törvényt hoz, önmagára is alkalmazza. A keresztyén tanítónak pedig még inkább ügyelnie kell arra, hogy min-

¹Egyes kéziratokban más a sorrend: Nem vagyok-e apostol? Nem vagyok-e szabad?

²ἀνακρίνουσιν – Vulgata: qui me interrogant; Kálvin: inquireunt. Lásd magyarázatánál.

³ἐξουσία – potestas.

⁴Vö. 5Móz 25,4.

⁵Facultas.

⁶Vö. 1Inst. 3,14,15.

dig kész legyen életével is megerősíteni azt, amit tanít. Tapasztalatból tudjuk, milyen nehéz megtennünk, amit Pál a korinthusiaktól kíván, hogy tudniillik testvéreik javára mondjanak le a számukra biztosított jogról. Ezt aligha követelte volna, ha ő maga nem járt volna elől jó példával. Sőt, azt is vállalta, hogy eztán is így tesz, de miután nem mindenki hitte el neki, amit a jövődre nézve ígért, most arra hivatkozik, amit már megtett. Gyönyörű példát mutatott azzal, hogy lemondott szabadságáról, amellyel máskülönben élhetett volna, s csupán azért, hogy ne adjon okot az álapostoloknak a gyalázkodásra: inkább a maga kezével kereste meg a kenyerét, hogysem a korinthusiak költségén élt volna, akiknek az evangéliummal szolgált. Mindazáltal hosszasan értekeznek arról, hogy az apostoloknak jogában áll elfogadni táplálékot és öltözetet. Ezt részben azért teszi, hogy a korinthusiakat a saját példájával is minél jobban rávegye, hogy sok mindenről mondjanak le testvéreik javára – merthogy a kelletténél jobban ragaszkodtak a jogaikhoz –, részben pedig azért, hogy nyilvánvalóbbá tegye a rágalmozók gonoszságát, akik még azon is kapva kaptak, hogy azon is gyalázkodhassanak, amit a legkevésbé sem lehetett hibáztatni. Azért használ kérdőmondatokat, hogy még nyomatékosabbá tegye a dolgot. *Nem vagyok-e szabad?* – ez általános. Aztán hozzáteszi: *nem vagyok-e apostol?* – ezzel pedig a szabadság sajátos nemére mutat rá, mintha ezt mondaná: ha Krisztus apostola vagyok, akkor miért alábbvaló az én állapotom, mint a többieké? Tehát szabadságát erősíti meg azzal, hogy apostol.

Vajon nem láttam-e Jézus Krisztust? Ezt szándékosan teszi hozzá, hogy semmiféle tekintetben ne nézzék kevesebbnek, mint a többi apostolt; rosszakarói és vetélytársai ugyanis folyton ugyanazt csaholták, hogy tudniillik emberi kézből vette mindazt, amit az evangéliumról tudott, mert sohasem látta Krisztust. S valóban, nem ismerte Krisztust, míg e világon volt, ám feltámadása után megjelent neki Krisztus,⁷ márpedig Krisztust halhatatlan dicsőségben látni nem kevesebb, mint alázatos, halandó testben. Erről a látomásáról alább, a 15,8-ban is megemlékezik; a Cselekedetek könyvében pedig kétszer is szól róla.⁸ Tehát a mondatnak ez a része elhívásának igazolására szolgál, mert bár nem a tizenkét kijelölt apostol között volt, de semmivel sem volt kevesebb hite az apostolságra való elrendelésének, melyet Krisztus a mennyből tett közzé.

Vajon nem ti vagytok-e az én munkám? Apostolságát immár másodíz-

⁷Vö. ApCsel 9,3k.

⁸Vö. ApCsel 22,6k; 26,12k.

ben igazolja az eredményből,⁹ ugyanis a korinthusiakat megnyerte az Úrnak az evangélium által. Nagy dolog ám az, amit Pál önmagának tulajdonít, hogy tudniillik a saját munkájának nevezi megterésüket. Mert ha a megterés a léleknek valamiféle újjáteremtése, akkor hogyan egyezik azzal, amit fentebb láttunk: aki plántál, semmi, és aki öntöz, az is semmi?¹⁰ Válaszolok: mivel a ható ok Isten, az ember pedig, a maga igehirdetésével, csak eszköz, mely önmagában semmire sem képes, a szolgálat hatásáról mindig úgy kell beszélni, hogy a munkáért járó dicsőség teljes egészében egyedül Istennél maradjon. Ám olykor, amikor a szolgálatról van szó, ember és Isten egymás mellé kerül, és ilyenkor lehet azt mondani, hogy aki plántál, semmi, és aki öntöz, az is semmi. Mert mi marad meg az embernek, ha Istennel vetjük egybe? Ezért a Szentírás Istenhez képest semmire sem taksálja a szolgálatot, ám ha a szolgálatról csak önmagában beszélünk, Istenhez való viszonyítás nélkül, az eredményt felruházhatjuk olyan nagyszerű jelzőkkel, mint ezen a helyen. De akkor sem az a kérdés, hogy mit ér az ember önmagában Isten nélkül; hanem inkább Isten maga egyesül az eszközzel, a Lélek ereje pedig az emberi cselekedettel; vagyis nem arról van szó, hogy mire képes az ember a saját erejéből, hanem mit tesz Isten az ember kezével.

2. *Ha másoknak nem is vagyok apostol.* Ennek a lényege arra vonatkozik, hogy apostolsága tekintélyét vitathatatlanná tegye a korinthusiak előtt. Ha vannak is olyanok – mondja –, akik kétségbe vonják apostolságomat, számotokra ez nem lehet kétséges. Mert ha a saját szolgálattal plántáltam a ti egyházatokat, akkor vagy ti nem vagytok hívők, vagy el kell ismernetek, hogy apostol vagyok. S hogy ne véljék, hogy pusztán szavakra támaszkodik, megemlíti magát a tényt is: Isten éppenséggel a korinthusiak hitével pecsételte meg apostolságát.¹¹ Ha pedig valaki azt vetné ellen, hogy ugyanez áll az álprófétákra is, mert ők is gyűjtenek tanítványokat maguk köré, ezt válaszolom: ha valaki az eredménnyel akarja igazolni szolgálatát Isten előtt, ahhoz mindenekelőtt tiszta tanításra van szüksége. Nincs tehát mivel hengegjenek a szélhámosok, akiknek sikerült hazugságaikkal rászedniük pár tucat embert, de akár – hozzáteszem – népeket és országokat is. Bár megtörténhet, hogy olykor Krisztus országát terjesztik, de minthogy nem őszintén prédikálják az evangéliumot (amint a Fil 1,15-ben áll), Pál jó okkal következtethet az eredményből arra, hogy ő isteni küldött. Mert úgy épült fel a korinthusi egyház,

⁹Vö. ad 1Kor 1,1-3; fordítás a francia változat szerint.

¹⁰Vö. 1Kor 3,7.

¹¹Vö. *Euszebius*, Annot. ad loc.

hogy könnyen felragyogott benne Isten áldása, és éppen ez volt hivott Pál tisztét megerősíteni.

3. *Ez az én védekezésem.* A legfőbb kérdés mellett, amelyet most tárgyal, úgy tűnik, mellékesen azoknak a rágalmait is vissza akarja venni, akik elhívását akarták aláásni, mintha csak amolyan közönséges szolga lett volna. Én – mondja – titeket szoktalak pajzsul felemelni, ha valaki apostolságom tisztességét ócsárolja. Ebből az következik, hogy a korinthusiak, ha nem ismerik el őt apostolnak, saját magukkal szemben igazságtalanok, és maguknak okoznak kárt, mert ha a hitük Pál apostolságának volt az ékes bizonyítéka, és egyúttal védelme is a rágalmazókkal szemben, akkor az egyik nem omolhat össze anélkül, hogy a másik is romba ne dőljön. Amit némelyek így értelmeznek, hogy „akik engem vádolnak”,¹² én így fordítom: *akik kivizsgáltnak.* Ezt ugyanis azokra érti, akik viszályt támasztottak apostolsága kapcsán. A latin írók azt mondják, elismerem, hogy a bűnöst a törvény előtt kell megvádolni,¹³ de az *ἀνακρίνειν* ige értelme, amit Pál használ, úgy tűnik, az én változattal jobban visszaadható.

4. *Avagy talán nincs jogunk?* A mondottakból arra következtet, hogy lett volna joga élelmet és ruházatot elfogadni tőlük;¹⁴ Pál ugyanis evett és ivott, de nem az egyház költségén. Íme hát, az egyik szabadság, amellyel nem élt; a másik az, hogy nem volt felesége, akit ugyancsak a közösség költségén kellett volna táplálni. Eusebius e szavak alapján következtet arra, hogy Pál házasember volt, feleségét azonban másutt hagyta, hogy ne legyen terhére az egyházaknak, ám ez melléfogás.¹⁵ Pál akár egyedül élő emberként is mondhatta ezt. Hogy a keresztyén feleséget *nővérnek* nevezi, ezzel mindenekelőtt azt jelzi, hogy mennyire szilárdnak és bensőségesnek kell lennie a házastársak közötti kapcsolatnak, amelyet kettős kötelék tart egyben. Aztán utal ezzel arra is, hogy mennyire szerényeknek és tisztességeseknek kell lenniük egymás iránt. Ebből arra is lehet következtetni, hogy egyáltalán nem idegen az egyházi szolgáktól a házasság. Nem szólok most arról, hogy az apostolok éltek vele; példájukról később beszélek. Pál azonban itt általában tanítja, hogy mit szabad tenni mindenkinek.

5. *Akárcsak a többi apostolnak is.* Az Úr engedélyének rendeli alá mások általános gyakorlatát is. Lépésről lépésre halad, hogy még jobban hangsúlyozza, nem él ezzel a joggal: először az apostolokat hozza fel, aztán hozzáteszi, hogy az Úr testvérei is minden további nélkül meg-

¹²Vö. *Ambrosius*, ad loc.

¹³Pl. *Suetonius*, *Divus Julius*, 21; *Plinius*, *Epist.* 1,5.

¹⁴A francia változat kiegészíti: de nem élt ezzel a joggal.

¹⁵*Eusebius*, *Historia* 3,30.

házasodtak, sőt megengedte ezt magának Péter is, akit közös egyetér-
téssel elsővé tettek maguk között. Az Úr testvérei alatt Jánost és Jaka-
bot érti, akiket oszlopoknak tekintettek, ahogyan másutt mondja (Gal
2,9). A Szentírás szóhasználatával élve, testvéreknek nevezi azokat is,
akik rokoni kapcsolatban álltak az Úrral. Aki azonban ebből akarja a
pápaságot felállítani, csak nevetségessé teszi magát. Elismerjük, hogy
az apostolok elismerték maguk között Péter egyfajta elsőbbségét, hi-
szen a közösségben mindig lennie kell valakinek, aki a többiek élén
áll; továbbá Pétert azokért a kiváló képességekért tisztelték, amelyek-
kel kitűnt közülük, mint ahogyan illő is mindazokat értékesnek tar-
tani és tisztelni, akik Isten ajándékaival meghaladják a többieket. De
ez az elsőség¹⁶ nem az uralkodásért volt, sőt semmiben nem hason-
lított az uralomra. Mert Péter ugyan kiemelkedett a többiek közül, de
ugyanakkor alá is volt vetve társainak; aztán más dolog elsőnek lenni
valamelyik egyház élén, és megint más uralmat vagy főséget köve-
telni magadnak az egész világ fölött. Ám legyen, adjuk meg mindazt
Péternek, de akkor is mi köze ennek a pápához? Mert ahogyan Jú-
dás utóda Mátyás lett,¹⁷ úgy Péter utóda is lehet egy másik Júdás. S
lám, már több mint kilencszáz éve látjuk, hogy utódai között – vagy
legalábbis, akik utódainak mondják magukat – egy sem volt jobb Jú-
dásnál még egy hajszállal sem. De nem itt a helye ezekről értekezni;
el kell olvasni Institutiómat.¹⁸ Azt az egyet azonban mindenképpen
meg kell jegyeznünk, hogy az apostolok egyáltalán nem riadtak visz-
sza a házasságtól, amit oly nagyon kárhoztat a pápas klérus, mintha
méltatlan lenne rendjük szentségéhez. Ám később megszületett az a
kitűnő bölcsesség, hogy az Úr papjait megfertőzi, ha törvényes fele-
séggel egyesülnek. Végül a dolog odáig jutott, hogy Sziriciusz pápa¹⁹
nem habozott a házasságot a test szennyének nevezni, amelyben sem-
mi sincs, ami tetszhetne Istennek. Jaj, jaj, vajon mi lesz azokkal a sze-
rencsétlen apostolokkal, akik egész életük végéig kitarítottak ebben a
szennyben?! De itt finom fortélyt eszeltek ki, hogy egéruat találjanak.
Azt mondják, hogy az apostolok lemondtak a házastársi ágyról, el-
lenben feleségeiket továbbra is magukkal vitték, hogy ők vegyék át
az evangélium gyümölcsét, vagyis a közköltésből származó ételmet.
Mintha az egyházak csak úgy tarthatták volna el őket, ha ide s tova
bolyongtak, és mintha azt is el lehetne hinni, hogy önként, minden
szükség nélkül rohagáltak, hogy nyugodtan éledgéljenek közköltés-

¹⁶Primatus.

¹⁷ApCsel 1,26k.

¹⁸Vö. Institutio 4.6.

¹⁹Sziriciusz pápa (384–399): Epist. I, 4. ad Himerium.

gen. Mert bizony igencsak erőltetett Ambrosius értelmezése, aki sze-
rint a többi apostolt azért követték feleségeik, mert hallgatni akarták
tanításukat.

7. *Kicsoda katonáskodott a maga költségén?* Az ige jelen időben áll, s azt
jelenti: „katonáskodik”,²⁰ én mégis múlt időben fordítottam, hogy a
keménységén lágyítsak. Nos tehát, három mindennapos hasonlattal
világít rá arra, hogy ha akart volna, élhetett volna az egyház közkölt-
ségén is, s ezzel rámutat: semmi mást nem kér magának, csak azt,
amit az emberiség diktál. Az elsőt a katonai jog területéről veszi: a
katonák évi ellátmányáról a közösből szoktak gondoskodni. A máso-
dikát a vincellérek életéből: a vincellér nem szórakozásból ültet szó-
lót, hanem hogy gyümölcsét betakarítsa. A harmadikat a háziállatok
világából: a pásztor nem ingyen végzi a munkát, hanem eszik a nyáj
tejéből, vagyis a hozamából él. Ez a legméltányosabb dolog, mert a
természetes igazságosság írja elő; ki lesz hát annyira gyalázatos, hogy
megtagadja a létfenntartást az egyház pásztoraitól? Az persze meg-
történhet, hogy valaki a saját pénzén katonáskodik, ahogyan egykor
a rómaiak is tették, amikor még nem kellett adózni, és nem volt sem-
miféle vám,²¹ de ez nem ellenkezik Pál szavaival, mert ő a megszokott
és mindenütt bevett gyakorlatot hozza fel érvnek.

8. *Vajon csak emberek szerint mondom ezeket?* Nehogy valaki azzal
rágalmazza, hogy ebben a kérdésben másképpen áll az Úr dolga,
vagyis hiába hozza elő a sok hasonlatot, hozzáteszi, hogy ugyanezt
parancsolja az Úr is. *Emberileg szólni* olykor azt jelenti, hogy a test fo-
nák értelme szerint beszélni, ahogyan a Róm 3,5-ben áll; itt azonban
azt jelzi, hogy csak olyan dolgokat hoz fel, amik az emberek között
szokványosak és csak – mint mondják – emberi fórumon érvényesek.
De hogy maga Isten is azt akarja, hogy az emberi munkának legyen
fizetsége, ezt abból igazolja, hogy Isten megtiltja felkötni a nyomtató
ökör száját; és ezt a jelen kérdésre alkalmazva, azt mondja, hogy Is-
ten nem az állatért aggódott, inkább az emberre volt tekintettel. Le-
gelőbb az a kérdés vetődhet fel, hogy miért éppen ezt a bizonyítékot
választotta, amikor számos más és világosabb lókust is kaphatott vol-
na a törvényben, mint például az 5Móz 24,15: *ne menjen nálad le a nap*
a napszámos béréen. De ha valaki alaposabban megvizsgálja, rájön,
hogy több erő van abban a bizonyosságban, amelyben az Úr a jószágra
nézve rendelkezik, mert itt az egyediről következtet az általánosra:
ha még az oktalan állatokat is meg akarja tartani, ugye milyen nagy

²⁰οικονομῶμαι.

²¹Vö. *Lioma*, Ab Urbe Condita 4,49; 5,7.

méltányosságot kíván meg az emberek között. Amikor ezt mondja: *(vajon) Isten nem viseli gondját az ökröknek?*,²² ezt ne úgy értsd, hogy Pál ki akarja zárni az ökröket Isten gondviseléséből, hiszen egyetlen apró madaracska sem hanyagol el;²³ de ne is úgy vedd, mintha allegorikusan akarná magyarázni ezt a parancsot, ahogyan néhány szédült lélek kapva kap az alkalmon, hogy bármit allegóriába erőltessen, és így a kutyákból embereket, a fákból meg angyalokat csinálnak, ezzel pedig az egész Szentírást kicsúfolják és megrontják. Pál érvelésének az értelme egyszerű: amikor az Úr megparancsolja, hogy az ökrök iránt is emberséget kell tanúsítani, nem az ökrök kedvéért, hanem inkább az emberekre való tekintettel rendeli ezt, akikre nézve maguk az ökrök is teremtettek. Az ökrök iránti kíméletet olyan gyakorlatnak kell vennünk, mely révén az egymás közötti emberiességet erősíthetjük, ahogyan Salamon is mondja a Péld 12,10-ben: *az igaz ember gondját viseli igavonó állatainak, a gonoszok szíve kegyetlen.*²⁴ Tehát úgy értsd ezt, hogy Istennek nem úgy van gondja az ökrökre, hogy egyedül csak az ökör ügyét tartaná szem előtt e törvényében; ő ugyanis az emberekre tekint, és őket akarja hozzászoktatni az igazságossághoz, hogy ne csalják el a napszámos bérét. Szántás vagy nyomtatás közben sem az ököré a legfontosabb szerep, hanem az emberé, az ember igyekezete fogja rá az ökröt is a munkára. Tehát amit folytatásképpen hozzászoktatni kell, az a szánt, annak reménységgel kell szántania stb., az a törvény kibontása, mintha ezt mondaná: ezt általánosan mindenféle munka bérére ki kell terjeszteni.

10. *Mert reménységgel kell.* Ennek a lókusnak kétféle olvasata van, még a görög kéziratokban is, de többnyire csak az egyiket fogadták el: aki reménységgel csépel, reméli, hogy részesedik. Bár egyszerűbbnek és természetesebbnek tűnik az, amelyiknek a második részében nem ismétlődik meg a reménység kifejezés. Én tehát, ha szabad választanom, inkább így szeretném olvasni: szükséges, hogy aki szánt, reménységgel szántson, és aki csépel, a részesedés reménységével csépeljen.²⁵ De miután a görög kéziratok az előbbi változatban értenek egyet, és az értelme is ugyanaz marad, attól nem mertem eltérni.²⁶ Ezzel ugyanis a fentebbi parancsot világítja meg; azért mondja, hogy méltánytalan, ha a földműves hiába öli bele munkáját a szántásba és a cséplésbe, mert

²²μη τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;

²³Mt 6,26.

²⁴Károliban Péld 12,9.

²⁵A többségi olvasat szerint: καὶ ὁ ἄλοος τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχει ἐν ἔλπίδι. A Kálvin által is jelzett másik olvasatban: ὁ ἄλοος ἐν ἔλπίδι τοῦ μετέχειν.

²⁶Mindazáltal Kálvin a latin változat főszövegében a rövidebb változatot hozza, míg a francia változatban jegyzetben jelzi a hosszabb változatot.

munkájának remélt végeredménye, hogy részesedik a gyümölcsből. Ha ez így van, ebből arra lehet következtetni, hogy az ökrökre nézve is így van, mindazáltal Pál szándéka az, hogy a parancsot kiszélesítse és elsősorban az emberre alkalmazza. Akkor lehet kijelenteni, hogy a földműves részesül reménységében, amikor élvezi már a terményt, amelyet betakarított, ámbar a szántáskor még csak remélt.

11. *Ha nektek lelkieket vetettünk.* Hátra van még egy vitapont. Mert fel lehetett volna hozni ellene azt is, hogy bár a földi életre irányuló fáradozást megilleti a bér, ételben és öltözetben egyaránt, és a szántás és a cséplés gyümölcsében részesednie kell azoknak, akik ezért fáradoznak, ám egészen másként van az evangéliummal, mert ennek a gyümölcse lelki. Ezért az ige szolgájának, ha munkája jellegének megfelelő gyümölcsöt akar kapni, nem szabad semmiféle testi dolgot követelnie. De hogy senki se kötekedjék így, a nagyobbval érvel a kisebbre nézve,²⁷ mintha ezt mondaná: noha az étel és az ital nem ugyanaz a minőség, mint a szolga munkája, ugyan miféle kárt vallotok, ha jelentéktelen és csekély értékű dologgal térítitek meg azt, ami felbecsülhetetlen? Mert amennyivel kiválóbb a lélek, mint a test, annyival különb az Úr igéje is, mint a külső táplálék, mert az a lélek eledele.

12. *Ha másoknak joguk van ehhez.* Újra a mások példájával erősíti meg a maga jogát. Miért egyedül csak tőle tagadják meg azt, amit mások járandóságként kapnak meg? S minthogy senki más nem fáradozott annyit a korinthusiak között, mint ő, senki sem méltóbb a bérre. Mindazáltal, nem azt idézi fel, hogy mit tett, hanem csak azt, amit jogában áll volna megtenni, ha nem mond le róla teljesen.

*De mi nem éltünk ezzel a lehetőségünkkel.*²⁸ Most a főtételere tér vissza: önként mondott le arról a hatalomról, amit tőle senki sem tagadhatott volna meg, és inkább kész volt *mindent eltérni*, mintsem hogy szabadságával élve az evangélium előrehaladását megakadályozza. Azt akarja tehát, hogy a korinthusiak ezt a célt állítsák maguk elé: ne gördítsenek akadályt az evangélium elé, vagy ne tartóztassák fel. Mert amit most magáról kijelent, azt nekik is ugyanúgy kötelességük volt megtenni; és itt megerősíti azt, amit korábban mondott: jól meg kell fontolni, hogy mi használ.²⁹

13. *Nem tudjátok-e, hogy akik szent szolgálatot végeznek, azok a szent dolgokból táplálkoznak, és akik az oltárnál segítőknek, az oltárról részesednek?* 14. *Az Úr is úgy rendelte, hogy akik az evangéliumot hirdetik,*

²⁷Argumentatio a maiori ad minus.

²⁸ἐξουσίᾳ. Vulgata: potestas; Kálvin: facultas.

²⁹Vö. ad 1Kor 6,12.